

УДК 338.48:659.2

Чкан Анна Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету

Маркова Світлана Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету

Сербіненко Наталія Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри природничо-наукових дисциплін
КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Чкан Анна Сергеевна

кандидат экономических наук, доцент
доцент кафедры бизнес-администрирования и менеджмента внешнеэкономической деятельности
Запорожского национального университета

Маркова Светлана Викторовна

кандидат экономических наук, доцент
доцент кафедры бизнес-администрирования и менеджмента внешнеэкономической деятельности
Запорожского национального университета

Сербиненко Наталия Викторовна

кандидат экономических наук, доцент
доцент кафедры естественно-научных дисциплин
КВУЗ «Хортицкая национальная учебно-реабилитационная академия»
ЗОС

Chkan Anna

PhD, associate professor
associate professor of business-administration and management of foreign
business activity
Zaporizhzhia national university

Markova Svitlana

PhD, associate professor
associate professor of business-administration and management of foreign
business activity
Zaporizhzhia national university

Serbinenko Natalia

PhD, associate professor

associate professor of business-administration and management of foreign
business activity
KVNZ «Khortytsia national educational rehabilitation academy» ZRC

ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: КОНСАЛТ-АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ

ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫЙ ТУРИЗМ В УКРАИНЕ: КОНСАЛТ-АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ

HEALTH-WELLNESS TOURISM IN UKRAINE: CONSULT-ANALYSIS OF THE STATE AND THE PERSPECTIVE OF DEVELOPMENT

Анотація. У статті проаналізовано основні результати лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Авторами розроблено концептуальні засади підвищення ефективності даної сфери. В рамках запропонованих заходів виявлено основні мотиви, які формують попит на лікувально-оздоровчі послуги. Також авторами узагальнено наявні засоби туристичної інфраструктури, які спроможні задовольняти попит на них. В статті систематизовано напрямки популяризації лікувально-оздоровчого туризму та відповідно здійснення заходів щодо точного обліку його ефективності.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, курорт, рекреація, туристична інфраструктура, самооцінка здоров'я, концепція.

Аннотация. В статье проанализированы основные результаты лечебно-оздоровительного туризма в Украине. Авторами разработаны концептуальные предложения повышения эффективности данной сферы. В рамках предложенных мероприятий выявлены основные мотивы, которые формируют спрос на лечебно-оздоровительные услуги. Также авторами систематизированы существующие объекты туристической инфраструктуры, которые способны удовлетворять спрос на них. В статье систематизированы направления популяризации

лечебно-оздоровительного туризма и осуществления мероприятий по точному статистическому учету его эффективности.

Ключевые слова: лечебно-оздоровительный туризм, курорт, рекреация, туристическая инфраструктура, самооценка здоровья, концепция.

Summary.In the article the main results of health-wellnesstourism in Ukraine are analyzed.The authors elaboratedthe conceptual bases for improving the efficiency of this field. In the conceptual bases the main motives that shape the demand for health-wellness tourism are identified.The main objects of touristic infrastructure that are able to satisfy the demand for the health-wellness servicesare systematized. In the article the directionsof promotion of health-wellness tourism are generalized, the measures of statistic account of effectivenessof health-wellness tourism sphere are determined.

Key words:health-wellnesstourism, resort, recreation, tourist infrastructure, health self-rating, concept.

Постановка проблеми.Туризм є однією з важливих галузей в національному господарстві більшості країн світу. Щороку його значення зростає. Україна, маючи значний географічний та культурний потенціал, на жаль, відчуває певні проблеми через відсутність дієвих заходів щодо його ефективного використання, залучення достатніх коштів в розбудову туризму, збільшення в'їзних туристичних потоків. Більшість заходів, що реалізуються на державному рівні, мають виключно декларативний характер. Так, в 2017 р. було затверджено черговий документ – «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [1]. Положення документу спрямовані на створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її у високоєфективну, інтегровану у світовий ринок галузь. Однак, подібні документи розробляються в Україні періодично, в більшості випадків мають декларативний характер, сформульовані результати не досягаються в повній мірі, заплановані заходи здійснюється здебільшогофрагментарно.

На сьогодні в Україні здійснюється значна кількість реформ. Однією з них є реформа в сфері охорони здоров'я. Здоров'я населення є універсальною цінністю, показником соціально-економічного розвитку держави. Основна увага державних програм, що реалізуються в межах даної реформи, приділяється реформуванню первинної ланки системи охорони здоров'я. Однак, важливим є також приділення уваги щодо використання природних та географічних особливостей та можливостей України, потенціалу сфери лікувально-оздоровчого туризму як одного з об'єктів, що позитивно впливатиме на рівень здоров'я населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань туризму в Україні займається значна кількість науковців та практиків. Кожний з них досліджує певний аспект туристичної діяльності. Так, питання державного регулювання туризму є об'єктом дослідження Герасименко В.Г. та Михайлюк О.Л. [2], Леоненко Н.А. [3], Угоднікової О.І. [4]; маркетингові аспекти туризму – Шулгиної Л.М. [5], Тимкової В.А. та Савіної С.С. [6]; впровадження сучасних інформаційних технологій – Рудневої М.Г. [7], Філюк С. [8], Ткаченко Т.І. [9].

Розвиток саме даних сфер всіма науковцями вбачається найбільш пріоритетним в напрямку розбудови туристичної галузі України. Одночасно з цим, більшість авторів розглядає туризм в якості сукупності внутрішніх та іноземних туристів, які користуються туристичними послугами, що надаються та пропонуються об'єктами туристичної інфраструктури. Однак, в структурі туризму існує розмаїття туристичних послуг, що виділяються за великою сукупністю ознак та критеріїв (мета подорожі, тривалість, організованість). Кожний вид туризму має особливості та специфіку. Саме тому важливим є не стільки аналіз стану та проблем сфери туризму в цілому, скільки окремих напрямків та видів туризму, наприклад лікувально-оздоровчого, розважального, ділового, пізнавального тощо.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення тенденцій туристичної галузі України в сфері лікувально-оздоровчого туризму, визначення причин недостатньої активності туристичних потоків, виявлення проблем та

вузьких місць щодо використання наявного туристичного потенціалу та розробка комплексу заходів щодо підвищення його ефективності та результативності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження стану сфери лікувально-оздоровчого туризму є дещо ускладненим. Це пояснюється, перш за все, відсутністю чіткого визначення даного виду туризму, його відокремлення від інших видів. Найчастіше серед вітчизняних науковців зустрічається визначення «лікувально-оздоровчого туризму» як подорожей до курортних місцевостей з метою оздоровлення та лікування.

У вітчизняній статистиці окремо обліковуються туристи, які подорожують з метою лікування, однак їх кількість не є суттєвою в загальній кількості подорожуючих. (рис. 1).

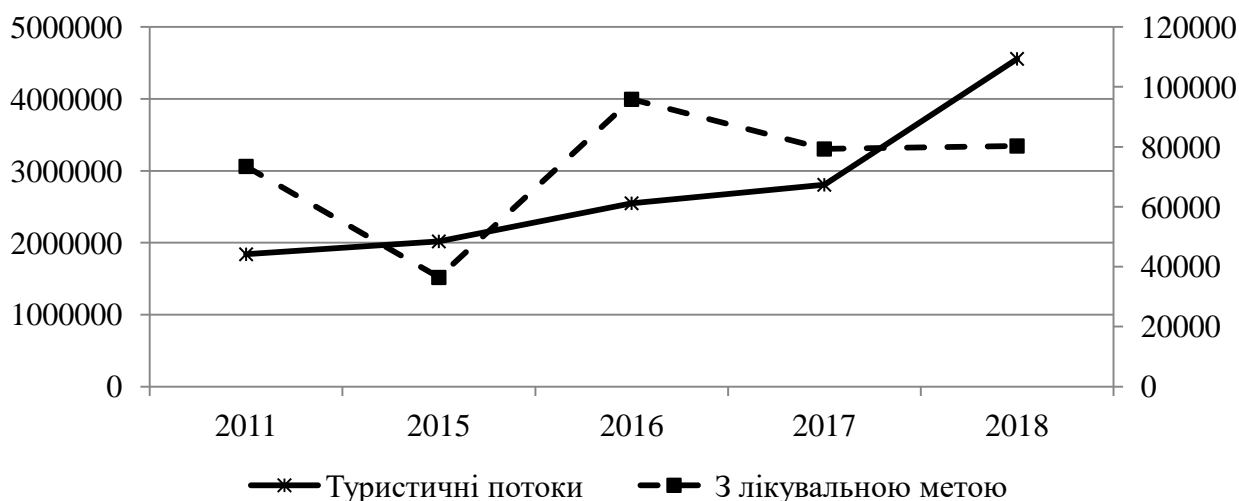

Рис. 1 Динаміка туристичних потоків в Україні 2011 – 2018 рр. [10, 11]

Не зважаючи на доволі суттєве зростання (майже в 2,5 рази) обсягів туристичних потоків в 2018 р. проти рівня 2011 р., обсяг туристів, які подорожували з метою лікування залишилась практично на тому самому рівні в кількісному виразі (73487 осіб в 2011 р. проти 80306 осіб в 2018 р.), хоча впродовж досліджуваного періоду відбувалися певні коливання. Так в 2015 р. відбулося значне скорочення даної категорії подорожуючих – майже в 2 рази до 36439 осіб, хоча вже в 2016 р. дана ситуація нормалізувалась – 95884 осіб. Не зважаючи на позитивну ситуацію, все ж такі наявні дані свідчать про негативні результати дія-

льності в сфері лікувально-оздоровчого туризму, оскільки частка осіб, які подорожують з метою лікування в загальній кількості обслуговування є доволі незначною (2-4 %) та практично незмінною, хоча обсяги туристичних потоків зросли в останні роки досить суттєво.

В світовій практиці важко виокремити дані щодо активності туристичних потоків з метою лікування. Лікувально-оздоровчий туризм, який досить часто має назву в закордонних виданнях «healthtourism», «medicaltourism», «wellness&spatourism», в статистичних даних Всесвітньої організації туризму обліковується в структурі відпочиваючих відповідно до мети подорожі «лікування, оздоровлення» («health») дана група туристів знаходиться в одній групі з такими цілями як «релігія» («religion»), «відвідування друзів та родичів» («visitingfriendsandrelatives»). Тобто, окремого підрахунку туристів не здійснюється. За даними звіту Всесвітньої організації туризму в 2018 р. частка зазначеної категорії туристів в загальній структурі склала 27 % (рис. 2) [12], що є незмінним впродовж останніх років, як і в Україні, що зазначалося вище.

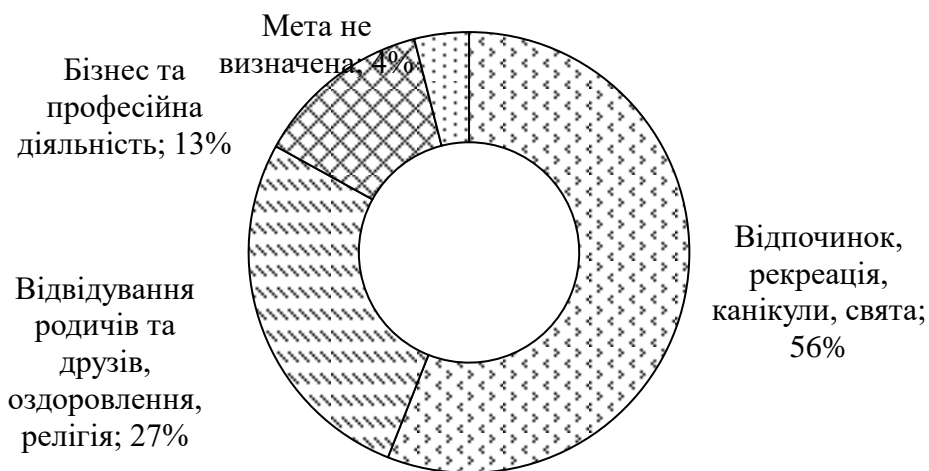

Рис. 2 Структура туристів за метою подорожі, за даними ВТО 2018 р. [12]

Отже, аналізовані статистичні дані свідчать про негативну спадну тенденцію в сфері лікувального-оздоровчого туризму в Україні. Туристичні потоки не зростають, відповідно об'єкти інфраструктури не працюють на повну, наявний потенціал не використовується належним чином, держава недоотримує можливі доходи від даної сфери національного господарства.

Не зважаючи на таку ситуацію, не можна все ж таки однозначно стверджувати про неефективність та безперспективність лікувально-оздоровчого туризму. Його особливістю є комплексність та складна неоднорідна структура послуг, що пропонуються. Складна природа лікувально-оздоровчого туризму пояснюється тим, що він є поєднанням таких характеристик:

- відпочинок з метою оздоровлення, відновлення фізичних характеристик організму, самопочуття;
- залучення до процесу надання туристичної послуги природних лікувальних ресурсів (бальнеологічні курорти, грязеві курорти, кліматичні курорти);
- розміщення туристів в спеціалізованих об'єктах туристичної інфраструктури (лікувально-оздоровчі заклади, санаторії, профілакторії).

Саме тому можна стверджувати, що споживачами послуг лікувально-оздоровчого туризму є не тільки ті особи, які дійсно потребують спеціалізованої медичної допомоги, а й особи, які подорожують з метою профілактики певних захворювань, відвідуючи місцевості з певними кліматичними умовами (гори, узбережжя морів та річок, степові та лісові масиви тощо).

У вітчизняній та світовій статистиці ці особи окремо не підраховуються. Значна частина людей подорожує з метою відпочинку –«recreation» та дозвілля, що також певним чином пов'язано з оздоровленням. Ця частка туристів перебуває в іншій категорії при здійсненні обліку туристів. Наприклад, за даними Всесвітньої організації торгівлі одну групу туристів складають ті, які подорожують з метою оздоровлення, рекреації, на свята та під час канікул (рис. 2). У вітчизняній статистичній практиці також відбувається поєднання подорожуючих з метою відпочинку та оздоровлення при одночасному відокремленні їх від подорожуючих з метою лікування.

Все це, на нашу думку, не дозволяє чітко стверджувати про реальні обсяги туристів, що користуються послугами сфери лікувально-оздоровчого туризму. Отже, однозначно стверджувати, що для лікувально-оздоровчого туризму характерна негативна та спадна динаміка не зовсім коректно.

Однак, враховуючи наявні дані зниження статистичних показників активності туристів в сфері лікувально-оздоровчого туризму в Україні необхідним є визначення причин та виявлення передумов його подальшого розвитку, способів та напрямків активізації туристичних потоків.

В цілому актуалізація лікувально-оздоровчого туризму може бути зумовлена низкою факторів:

- результати самооцінки населенням власного стану здоров'я;
- стресові ситуації в житті людей, рівень їх схильності до депресій;
- екологічна обстановка в певних країнах та світі в цілому;
- наявність та рівень поширення хронічних захворювань серед населення.

Головна гіпотеза нашого дослідження полягає в тому, що чим гіршим є стан здоров'я населення, тим більш актуальним є напрямок туризму з лікувальною метою, відповідно ж за інших умов, якщо люди себе почувають здоровими, то вони будуть віддавати перевагу подорожам з метою його підтримання, профілактики захворювань, тобто з метою рекреації та відпочинку.

Результати самооцінки населенням України власного стану здоров'я можна отримати з даних дослідження «Індекс здоров'я», проведеного в 2016-2018 р. Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС). Відповідно до отриманих даних чотири з п'яти українців вважають стан свого здоров'я добрим (43,1 %) або посереднім (40,8 %). Крім того, українці оцінюють стан свого здоров'я на 3,41 бала. Ці дані є вищими за відповідні показники 1995 р., коли майже 31,4 % опитуваних оцінювали стан свого здоров'я як «погане» або «дуже погане» і лише 22,4 % – «добре» чи «дуже добре» (рис. 4).

Таке підвищення рівня самооцінки свого здоров'я корелюється з даними, що маже половина опитаних (50,2 %) піклується про своє здоров'я, яке на сьогодні сприймається більшістю як певна цінність. Значної популяризації сьогодні набувають здоровий спосіб життя, заняття спортом, здійснення профілактичних заходів тощо. За даними досліджень, як повідомляли опитувані, у середньому вони вживали достатню кількість свіжих овочів та фруктів і мали достатній рівень фізичних навантажень.

Одночасно з цим турбулентність та непередбачуваність життя є причиною підвищення рівня стресів у людей, і як наслідок появи депресій. Від 19,6 % до 22,6 % опитаних українців відчували симптоми депресії (знижений настрій, відсутність інтересу чи задоволення від речей). Тільки 6,4 % респондентів серед тих, хто мав хоча б один симптом депресії, зверталися до медичного працівника. Більшість, відповідно, приходили до нормального стану власними силами. Незначний рівень депресивності серед населення пояснюється також тим, що стан здоров'я є важливою умовою для відчуття щастя: серед тих, хто має дуже хороше здоров'я, щасливими почуваються 87 %, серед тих, хто має дуже погане здоров'я, щасливими є лише 19 % опитаних. Відповідно, якщо людина має гарний стан здоров'я, а результати самооцінки свідчать саме про це, то вона в меншому ступені схильна до депресій та поганого психологічного самопочуття.

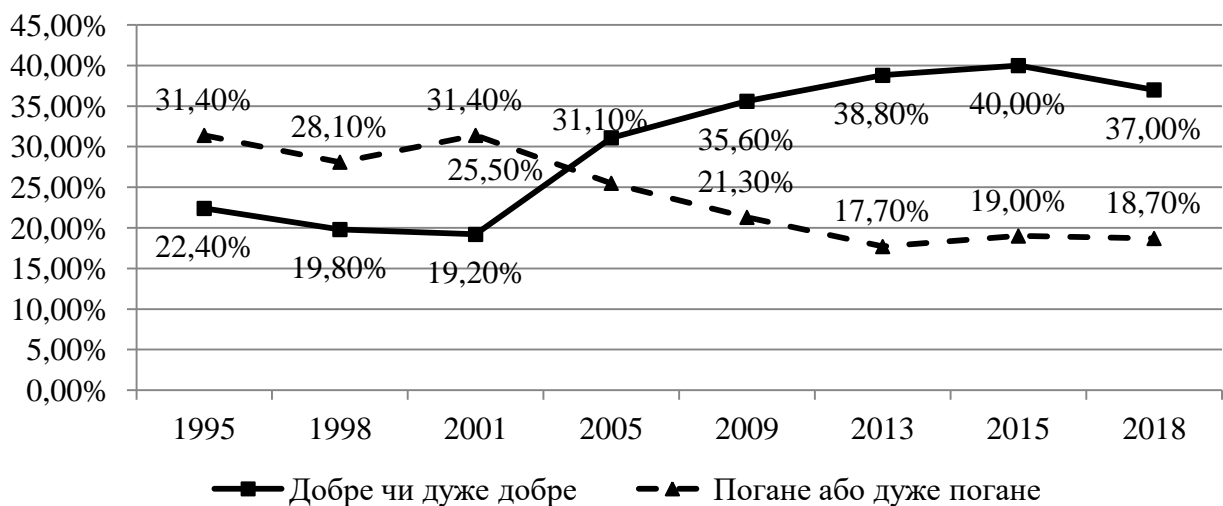

Рис. 4 Самооцінка стану здоров'я 1995-2018 р. [13]

Третина українців (36,4 %) відповідно до даних опитування мають хронічні або довготривалі захворювання, однак їх кількість поступово зменшується – приблизно на 3 % щороку. В 2016 р. наявність хронічних захворювань відзначали 42,3 %, в 2017 р. – 39,3 %.

Щодо оцінки стану навколишнього середовища, то більшість дорослих українців оцінювали стан навколишнього середовища (ту місцевість, де вони проживають, наявність та стан спортивних і дитячих майданчиків, зелених зон,

екологія та безпека) як «добрий» (39,9 %) або «ні добрий, ні поганий» (39,3 %), а 13,0 % – як «поганий» [13].

Отже, зазначені позитивні зміни у стані здоров'я населення України, оцінці рівня загального самопочуття є позитивним для країни в цілому. Однак, вони є причиною, на нашу думку, зниження туристичних потоків з метою лікування. В більшості випадків цей вид туризму сприймається особами саме як проведення спеціальних заходів лікувального спрямування. В умовах, коли люди й так в достатній мірі відчують себе здоровими, вони не мають потреби в даних туристичних послугах, а тому обирають інші види туризму, зокрема екскурсійний, спортивний, дозвіллевий та інші активні види туризму тощо. Крім того, відпочинок з лікувальною метою в спеціальних оздоровчих закладах потребує оформлення спеціальних медичних документів, довідок, які підтверджують наявність того чи іншого захворювання у туриста. Ці бюрократичні вимоги також ускладнюють процес отримання туристами послуг в сфері лікувального туризму.

Одночасно з цим люди, відчуючи себе здоровими, прагнуть підтримувати цей стан та покращувати його в подальшому. Тому відпочинок та дозвілля є обов'язковими елементами їх життя. Це підтверджується даними зростання обсягів туристичних потоків з метою дозвілля та відпочинку.

Отже, лікувально-оздоровчий туризм є досить пріоритетною сферою туризму в Україні та світі, однак її потенціал не використовується в повній мірі, а значимість недооцінюється. Саме тому необхідною є розробка певних концептуальних засад, відповідно до яких може здійснюватися в подальшому популяризація лікувально-оздоровчого туризму (рис. 5).

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що сфера лікувально-оздоровчого туризму в Україні перебуває не стільки в негативному становищі, як свідчать статистичні дані, скільки має певну латентну структуру. Головним чином це пояснюється:

– складною природою даного напрямку туризму, його поліфункціональністю та багатоваріантністю;

- відсутністю чіткого механізму обліку наявного попиту на даний вид послуг, реальної оцінки потенційної місткості ринку;
- відсутністю реальних дієвих програм з боку держави та приватного сектору розбудови сфери, залучення фінансових коштів та інвестицій.

Рис. 5 Концептуальні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму

Вирішити питання актуалізації та підвищення ефективності лікувально-оздоровчого туризму можуть запропоновані в статті концептуальні засади, що мають на меті комплексне визначення проблемних аспектів даного напрямку туризму, реальних мотивів, що обумовлюють існування та постійне зростання попиту, та відповідно розробку дієвих заходів щодо його розвитку та популяризації, максимального використання наявного потенціалу з метою досягнення ефективних результатів.

Література:

1. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501> (дата звернення: 31.01.2020).
2. Герасименко В.Г., Михайлюк О.Л. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В.Г. Герасименко, О.Л. Михайлюк . — К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. — 332 с.
3. Леоненко Н.А. Дослідження моделей державного регулювання у сфері туризму. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2019/11-2019/16.pdf>(дата звернення: 31.01.2020).
4. Угоднікова О.І. Державне управління розвитком галузі туризму: теорія та практика URL: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-3/doc/1/1_8.pdf (дата звернення: 31.01.2020).
5. Шульгіна Л.М. Маркетинг підприємств туристичного бізнесу. Київ : КНТЕУ, 2015. 597 с.
6. Тимкова В.А., Савіна С.С. Вдосконалення маркетингових інструментів для розробки концепції сталого розвитку туристичних підприємств URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5/53.pdf> (дата звернення: 31.01.2020).
7. Руднева М.Г. Інформаційні методи і технології в туризмі Стратегія розвитку України. 2019. № 1. С. 145-151.
8. Філюк С. Дослідження актуальності і застосування в туристичній сфері новітніх інформаційних технологій на прикладі технології динамічного пакування. Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». 2019. №4. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/197/180>(дата звернення: 31.01.2020).
9. Ткаченко Т.І. E-tourism, як прояв домінуючого критерію сучасного туроперейтингу: актуальні положення, інструменти, використання. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. Харків. 2017. Вип. 23 (2). С.19-22. URL: <http://archive.ws-conference.com/wp-content/uploads/2067.pdf> (дата звернення: 31.01.2020)

10. Туристична діяльність в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. Відп за вип. Кармазіна О.О. Київ. 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_td_2017.pdf (дата звернення: 12.02.2020)

11. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистична інформація. Відп завип. Кармазіна О.О. Київ. 2019 (дата звернення: 12.02.2020)

12. International Tourism Highlights 2019 Edition. URL: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2019.pdf (дата звернення: 12.02.2020)

13. Лиштва О. Самооцінка стану здоров'я населенням України: прес-реліз. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=768&page=1page=1> (дата звернення: 15.02.2020)

Прийнято рішення про друк статті у науковому журналі «Регіональна економіка та управління» 1 (27) лютий 2020 року.